

פרוטוקול מס' 221

מישיבת ועדת העבודה ביום ד' כ"ב בכסלו, 26 בנובמבר, 1975, בשעה 8.30

נ כ ח ו:

חברי הוועדה:

ש. ארבל-אלמוזלינו - יו"ר
י. ז. אמיר
א. אנטבי
י. דרניצקי (יורדין)
ס. ורטמן
ד. לוי

סוזסנים:

ה. כ. א. ורדיגר
ח. כ. א. יפה
ש. החינוך והתרבות א. ידלין
א. דברת - מסדר האוצר
ס. גרינפלד - אגף התקציבים באוצר
ד. אלפנדרי - מסדר השיכון
צ. אייזנברג -
ד. בוימן -
צ. רבי -
ש. אדלר - מסדר הקליטה

מזכיר הוועדה:

ס. משולם

רשמה:

ס. הלנברג

סדר היום:

1. שונות

2. החזרתם למולדת של יורדים - הצעה לסדר היום של חברת-הכנסת ס. גז ושל חברת-הכנסת א. ורדיגר.

אני פותחת את הישיבה.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:

ש ו ר ת

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:

קיבלתי מכתב מחבר-הכנסת אפרת, הנושא את התאריך 18 בנובמבר 1975, ובו נאמר: "בהמשך לשיחתנו הנני רואה צורך לבקש ממך שוועדת העבודה תקיים בירור דחוף בענין מסירת עבודות תכנון של חברות מסלתיות לחוץ-לארץ. המדובר בעיקר בכימיקלים לישראל, המאגדת בתוכה קבוצת חברות מסלתיות כגון: חברת ים המלח, פוספטים, בתי-הזיקוק ועוד. לפי הערכת במסדות על-ידי חברות אלו עבודות תכנון בעשרות מיליוני דולרים לחוץ-לארץ, בניגוד לחברות כמו "לייץ", תה"ל ואינקובה שמבצעות עבודות תכנון בארץ גם לייצוא.

כפי שנמסר לי יש דחיפות רבה בענין; ויש לקיים דיון זה בהקדם ולהזמין לשם כך את נציגי משרד המסחר והתעשייה המזכיר על החברות הנ"ל, נציג משרד הקליטה העוסק בהכוונת האקדמאים לעבודות התכנון וכן את מנכ"ל כימיקלים לישראל, מר מדוכי מקלף.

נמסרו לידי מספרים המוכיחים כי ביצוע עבודות התכנון בארץ יאפשר תעסוקה נוספת לכ-400 אקדמאים ישראלים, שמהם כשליש יפול גם בחלקם של עולים חדשים.

הנני רואה את ועדת העבודה ככתובת המתאימה ביותר לבדוק נושא זה בדחיפות.

במסגרת הדיונים שקיימנו על קליטת העולים בארץ יחדנו כמה ישיבות בענין זה, והזדננו את אנשי חברת החשמל והמלצנו המלצות. לדעתי, יש מקום לקיום דיון נוסף ולשמיעת פרטים מדוע צריך להזמין בחוץ-לארץ בעיקר אם רוצים לחסוך מטבע חוץ. אני מבקשת שהוועדה תאשר את הדבר ונעמיד את הנושא על סדר היום שלנו.

י.ז. אמיר:

היו דיונים מיוחדים בנושא זה לא רק פה אלא צדמה לי שגם ועדת הכספים וגם ועדת הכלכלה דנו בו. מתברר שיש סוגי עבודות שהידע הטכנולוגי שיש בחוץ-לארץ לא נמצא בארץ. אם רוצנו להבהיר את הסוגיה הזאת - נקיים דיון נוסף. אני מציע שנזמין את המפקחים של המפעלים שמדובר בהם, ים המלח, פוספטים וכו'.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: זו הכוונה.

קיבלתי שני מכתבים מחבר-הכנסת אמיר, שאחד מהם בא בעקבות הסיוור שלנו בנמל אשדוד. המכתב הוא מ-18 בנובמבר ונאמר בו: "בהמשך לסיוור ועדת העבודה בנמל אשדוד ביום 2.11.75 ולאור המצב החמור השורר במקום, של אי-תעסוקה לאלפי עובדים, הנני מבקש לקיים ישיבה בנושא זה במליאת הוועדה.

ביום 12.11.75 מועצת עובדי הנמל החליטה פה אחד שמתוך אחריות ורצון על להגביר את התעסוקה בנמל היא מציעה להפעיל לאלתר את מסוף המכולות החדש ללא תנאים מוקדמים, לפי המצב הקיים, ותנאי עבודה הקיימים והנהוגים בכל סקטור וסקטור.

לדעתי, המציאות העובדתית בנמל גובלת עם מחדל חמור של החרמת נמל אשדוד על-ידי גורמי ספנות למיניהם. אין, לדעתי, להשלים עם מצב דברים חמור זה הגורם להפסדי מיליונים רבים לאוצר המדינה ולהגברת התסכול והתמרמרות אצל עובדי הנמל.

כזכור, קיימנו דיון בנמל ואמרנו למועצת העובדים שאם רצונם שוועדת העבודה תתערב ותתרום תרומתה לבירור ודיון אנחנו מצפים לפנייתם. עד כה לא היתה פנייה כזו.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:
אני מניחה שההסתדרות מטפלת ועוסקת בנושא זה. כתבתי מכתב לשר התחבורה, ברוח הדברים האלה וצייתי כי הנמל עומד ללא תעסוקה. כתבתי גם בקשר למכולות. טרם קיבלתי את תשובתו של שר התחבורה.

אינני מתנגדת שנקיים דיון בנושא זה, אם העובדים אמנם רוצים בכך. אם התערבותנו יכולה להועיל - נענה לבקשה. אבל אם העניינים הולכים ומסתדרים אולי מוטב לבל נתערב, כי אלה הם עניינים שבתחום הטיפול שבין ההסתדרות והעובדים והנהלת הרשות והעובדים.

י. דרניצקי (יודין):
אני מציע שנתקשר עם רשות הנמלים ועם ההסתדרות ונשקול את תגובותיהם.

י.ז. אמיר:
אני מקבל זאת.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:
נעשה זאת.

מכתב אחד של חבד-הכנסת אמיר, מ-18 בנובמבר הוא בדבר מחיר הדלק, ובו נאמר: "כידוע לך, מאז האמרות מחירי הדלק תושבי צפת אינם יכולים לשאת את העומס הכספי שהוטל עליהם (500 עד 800 ל"י לחודש), וזאת עקב מקומם הגיאוגרפי הקשה בחודשי החורף הקרים והארוכים. משרדי ממשלה שונים הבטיחו לראשי העיר להתחשב בעובדות אלה ולהקל, בצורה של סובסידיה, על דכישת מצרך חיוני זה לתושבים. מאז ועד היום מאומה לא התקדם.

אי לכך הנני פונה אליך בבקשה להסכים לקיים דיון מיוחד במליאת ועדת העבודה של הכנסת (בהצעה כנ"ל) ולזמן לדיון חשוב זה כל הגורמים הקשורים בנושא כגון: נציגי האוצר, ראשי העיריה בצפת וכו'.

י. דרניצקי (יודין):
באותו נושא הגשתי לפני שבוע שאילתה לשר האוצר.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:
השאלה אם אנחנו צריכים לקיים דיון בוועדה שלנו בנושא זה שאיננו סמציפי רק לצפת אלא למקומות נוספים בהם סובלים התושבים מקוד החורף, כולל ירושלים, נצרת עלית והיישובים והקיבוצים שבגליל.

באתי בדברים עם יושב-ראש ועדת הכספים וחשבתי שאוכל לקבל עצה, אבל לא קיבלתי. הטענה היא שלא יכולה להיות סובסידיה לאיזורים והמחיר צריך להיות אחיד ואם יש מקום למתן עזרה - אולי במסגרת הסעד רק למשפחות שהדבר מכביד מאד על תקציבן.

אינני יודעת כיצד לטפל בענין זה.

י.ז. אמיר:
גם הסעד החליט לפני זמן לא רב לעזור באיקס עשרות לירות בענין זה. הבעיה היא לא רק סעד, כי יש עובדים ששכרם נמוך ואינם מגיעים לסעד.

אני מציע שנקיים שיחה בנושא זה, נזמין את הגורמים ונלמד את הדברים. אינני אומר שהפתרון מונח בכיס אבל אנחנו צריכים להכנס לעובי הקורה. יש מקום שנוזמין לשיחה ולבידור שלנו את נציגי משרד הבריאות, משרד הסעד, האוצר ונציגי השלטון המקומי. מכל מקום, אי אפשר להתחמק מדיון בנושא זה.

א. דברת:
התגובה האישית הראשונה שלי היא, שצריך לדאוג את הבעיה של איזור מטויים על רקע של עידוד התיישבות באיזור.

א. דברת:

צריך לראות את הסל הכולל. היתרונות והחסרונות של ירושלים או צפת אינם נמדדים בנפט בלבד. יש יתרונות של אווירה דירושלים מחכים, ולעומת זאת יש איזווי אחרים, איזווי פיתוח שיש להם בעיות יותר חמורות מבעיית הדלק ואפילו תינתן בהם סובסידיה לדלק לא יבואו אליהם. לכן, את הבעיה צריך לראות במבט כולל ולא חתיכות חתיכות, מה גם שבצפת האוכלוסיה איננה מסוג אחד. יש בעיה ספציפית של חלק מן האוכלוסיה - בעיית סעד. הבעיה של האוכלוסיה שאיננה שייכת לסעד אבל נמצאת בעשירונים הנמוכים של ההכנסה איננה מצטמצמת רק בשאלת הדלק. לא נוכל לספל בה פעם במה שנוגע לשאלת המזון ופעם במה שנוגע לעניני הדלק. צריך לראות את הבעיות של השכבה הזאת בכלל ולנסות לפתור אותן. מכל מקום, קשה לי לראות מתן פיצוי על דקע גיאוגרפי.

אני רואה בנושא זה קשיים רבים, אם כי אפשר

לדון בו.

יש לי הצעות ולכן אני מבקש שנקיים דיון.

י. ז. א. אמיר:

נקיים שיחה בנושא זה ונשמע מה אומרים חכמים.

הי"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:

א. דברת: ברשותכם, הערה למסגרת המחשבה. אנחנו נותנים תוספת יוקר ותשלומים ספציים כשהבסיס הוא מדר המחירים לצרכן. צריך לגדוק אם המדר, כאשר מדובר במקום כמו צפת, מפלה לרעה, כשמדובר בפיצוי, את תושבי האיזור הזה. אני יכול לתאר שאם אפשר לעשות בדיקה ספציפית של סל הצריכה של תושבים - הסל יכול להתייקר יותר מהר או יותר לאט. אם מוצאים כי אוכלוסיה זו צורכת יותר מוצרים בסיסיים, ומדובר בתקופה שבה מייקרים את המחירים של המוצרים הבסיסיים יותר מאשר של מוצרים אחרים, נמצא שהפיצוי הממוצע מקפח אוכלוסיה זו. מצב הפוך הוא כשמחיריהם של מוצרים בסיסיים מוקפאים, כי אז עליית המחירים לגבי האוכלוסיה הזאת איטית יותר, אפילו מחיר הדלק גבוה. השאלה היא אם בטופו של דבר אוכלוסיה זו מקופחת באופן כללי, ואי-אפשר לדון בנושא זה רק במה שנוגע לדלק.

גם מחירי הפירות והירקות יותר יקרים שם, ולכן בא הפטור מסט הכנסה.

הי"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:

החזרתם למולדת של יורדים - הצעה לסדר-היום של חברת הכנסת מטילדה גז ושל חבר-הכנסת אברהם ורדיגר

אני מבין שהשאלה העיקרית היא מה המספר האמיתי של היורדים.

צ. מייזנברג:

למען הדינק עלי לציין שלא קיימת אפשרות למדוד באופן ישיר מה מספר היורדים, מפני שאין אנחנו יודעים מה מספרם של אלה הנמצאים בחוץ-לארץ תקופה ארוכה, שאין בדעתם לחזור ארצה. אנחנו מחפשים דרך למדידה. ברור שהיה טוב אילו יכולים היינו להשתמש באינפורמציה הנמסרת לנו מפי היוצאים, אלא שלפי זה נמצא שמספר היורדים הוא כמעט אפסי - 100 - 150. בארצות רבות נהוג להגדיר יורד כמהגר, ורואים ככזה כל מי שמזהיר שרצונו לשהות בחוץ-לארץ יותר משנה. לכן, כל מה שאנחנו יכולים לעשות כדי לקבל אומדנים הוא בהערכות סטטיסטיות של התנועה בגבולותיון מספר אינדיקטורים המצביעים על כיוון התופעה ומסדיה היחסיים. האינדיקטור המקובל למספר היורדים הוא מספר התושבים הנמצאים בחוץ-לארץ למעלה מארבע שנים וצופות. לאינדיקטור זה יש חסרון מפני שאם נישאל היום מה מספר היורדים של אלה שעזבו את הארץ בשנת 1975, אוכל דק לומר שתשובה לכך נוכל לתת רק בתום ארבע שנים, או להתבטס על הגחה והשערה.

צ. אייזנברג:

יתר על כן, מי שעוזב את הארץ, חוזר אליה לביקור כעבור פחות מארבע שנים, ועוזב שוב, איננו מצויין בין אלה השוהים בחוץ-לארץ ארבע שנים רצופות. מצד שני, יש לא מעטים אשר יוצאים את הארץ לתקופה רצופה של למעלה מארבע שנים אבל חוזרים אליה כעבור חמש שנים, אם חזרה של קבע ואם לביקור.

מה אנחנו עושים בכל-זאת? אנחנו נוהגים לערוך אומדנים שהם מעין תחזית, המבוססים על הנחה של המשך מגמות של החוזרים מבין יוצאי שנים קודמות. אנחנו יודעים שבשנה הראשונה ליציאה חוזרים כ-75%. לפיכך אנחנו יכולים להניח שאם בשנת 1975 עזבו כך וכך אנשים את ישראל, יחזרו כ-75% מהם תוך השנה הראשונה. ברור שזו רק תחזית והשערה. מספר הנשארים בחוץ-לארץ יותר גדול בשנה השנייה, והולך וגדל עם מספר השנים שעוברות. לפיכך נמצא, פחות או יותר, שבשנת 1973/74 עזבו את הארץ כ-15 - 20 אלף נפש.

מה הסיבות לירידה? הירידה היא פונקציה של המצב בארץ ולעומת זאת המצב בחוץ-לארץ.

בשנים 1970 - 1973 חזרו ארצה למעלה מ-4000 איש כל שנה, אחרי שהות של למעלה מארבע שנים בחוץ-לארץ. בשנת 1974 חזרו 2700, נמצא שחל מפנה לרעה במספר החוזרים.

בדשותכם, אתייחס להשוואות שנוהגים לעשות ולהשוות את מספר העולים לישראל למספר היורדים וכך להגיע למאזן נטו. כאן צריך לזכור שכאשר מדברים על עולים, אנחנו כוללים גם עולים בכח, היינו, אלה המגיעים ארצה מארצות הדרווחה, וכשאנחנו מדברים על יורדים - מובאים בחשבון תושבי השוהים בחוץ-לארץ מעל לשנה, היינו סך כל התושבים שיצאו בשנה הברורה ולא חזרו תוך שנה ואז נמצא כי המאזן נטו הוא כמעט אפס, או 2000 פלוס. ברור שמצב זה חמור ביותר. התמונה חמורה הרבה יותר אם בזכור שבמספר העולים כלולים גם היורדים בכח, שכ-40% מהם עוזבים את הארץ תוך חמש שנים.

אינדיקטור אחר הוא כמה אנשים יצאו מישראל בשנה מסוימת וכמה חזרו אליה באותה שנה. בחודשים ינואר - אוקטובר של שנת 1973 היה עודף יוצאים על החוזרים - לא כולל עולים בכוח ותושבי מזרח ירושלים - 9,400, באותם חודשים של שנת 1974 - 23,700, והשנה 1975 - 18,000. בתקופת מלחמת יום הכיפורים חזרו רבים ארצה, אנשים אשר קצרו את תקופת השהות שלהם בחוץ-לארץ. מאידך גיסא, מיד אחרי המלחמה יצאו פחות מן הארץ. יש כאלה שבאו לתקופת המלחמה ויצאו מיד עם סיומה, ובשעה שלמעשה יש לראותם כיוורדים, הם נפסקו מן הרשימה והספירה של שנת-השהות בחוץ-לארץ מתחילה מחדש.

א. דברת:

אני שמח להזדמנות הניתנת לי לומר בעניין זה כמה דברים, מפני שהיות התבטאויות שמסרד האוצר גורם ליירידה. אינני מאמין שהעלמה של נתונים תטשטש את הנעיה. העלמה של נתונים תגרום לכך שלא נקבל צפון נכון לגיבוש מדיניות. שונאינו עושים בלאו הכי שימוש לרעה בכל נתון, אם כן, למה נעלים? הדברים שמסרדנו מסרנו לממשלה ומשם הם הגיעו לאן שהגיעו. אני מבקש שדברים שאומד כאן לא יצוטטו בהודעה לעתונות. בסובן שהנתונים שלי הם אותם נתונים והשיטות גם הן דומות לאלה שהציג אותו מר אייזנברג.

א. ורדיגר:

לאיזו מטרה עושה זאת מסרד האוצר?

א. דברת:

כשהוא סוקד את נעיות המשק, זה מתחיל באוכלוסיה. היקף העליה וגידול האוכלוסיה הוא הקובע את דמת הפעילות במשק.

א. דברת:

ההשקעות במשק, במקום ראשון - בנייה
הערכות בתחום החינוך, הבריאות, תשתית
משקית - אלה גורמים המשפיעים על התעסוקה במשק ועל גידול התוצר.
שמוציא מאלה את האלמנט של העליה והירידה - מוציא גם את הנשמה. לכן
אין להתעלם מנתון זה וצריך לדאוג את העובדות כמו שהן, והן סדות מאד
בגלל הכלל שעצם תנועת אוכלוסיה למקום שיש בו גם דמת חיים נמוכה, גם
אורח חיים שונה, וגם מצב בטחוני שונה ועוד כל צמצם סדיני היא בניגוד
לכוחות הטבע.

לצערנו, אנחנו חיים במציאות שיש לא רק
בעיות בתחום המשק, החברה והבטחון, אלא גם בעיות בתחום הרעיוני.
לא הצלחנו למכור ליהדות העולם, שהיא לא אותה יהדות שהיה לפני מלחמת
העולם, את הרעיון הציוני, המרכיב הדתי שביהדות כדי שיכריע את כל
ההיסוסים, וכאשר פורצת מלחמה והמלחמה מביאה להתעוררות ומתגבש כוח
לאומי - לגייס את העם. כאשר אנחנו מתרחקים מן המתח הבטחוני ומשפיעות
הדמים יורדות, לדאבונו, לא רק ההכנסות מן הבורס ומה-יו.ג.א.י. אלא
יורדת גם העליה ועולה הירידה ובכך צריך להלחם בתחום הכלכלי-חברתי
ובתחומים שהם מחוץ לענייניה של הוועדה הזאת.

י. דרביצקי (יורדין):

הסבר זה איננו מתאים לתאור העליה מרוסיה.

א. דברת:

מה שקרה ברוסיה חמור יותר מבחינת. מאיזו
בחינה זו חמור? - מבחינת התחזיות של העליה.
תמיד האמנתי שביהדות רוסיה לוחשת הגחלת היהודית-ציונית והואיה שבדג
שנפרצו השערים - באה עליה. מה שחמור הוא, שכמו כל עליה גם העליה לישראל
קשורה באכזבה של חלק מן העולים, כולל יהודים מרוסיה. בגלים הראשונים
של העליה מופיע החלק היורד אידיאליסטי ואילו החלקים אחר כך - בעיקר
כאשר מדברים על גולה שם האלמנט של חינוך יהודי-ציוני הרבה פחות רחב -
הם פחות אידיאליסטים וגם הנכונות לעזוב את רוסיה קטנה יותר. לדעתי,
החמור ביותר הם הנתונים המזעזעים על אחוז הנושרים בדרך. מספרם של הנושרים
עלה על 40% בחודש אוקטובר והתקרב ל-50%, ומי יודע אם אנחנו בסוף הדרך.

מה מסרנו לממשלה? מסרנו תמונה יותר

אופטימית משאני חושש שתהיה. אנחנו לא דיברנו על ירידה. אנחנו מדברים
על מאזן הגירה, מאזן הגירה לצורך טיפול במשק. אזרח הנמצא בחוץ-לארץ,
כשליח או סטודנט, ברגע שהוא לא בארץ - הוא לא מצטרף לכוח העבודה ומשפיע
בכל על המשק.

שנת 1972 היתה שנת שיא של עליה.

י. דרביצקי (יורדין):

אני מציע הצעה הקשורה אמנם לטריטוריוגיה
אבל היא מהותית: אל נדבר על הגירה אלא

על תנועת אוכלוסין.

אני מקבל את ההערה.

א. דברת:

שנת 1972 היתה שנת שיא בעליה - 56 אלף

עולים ברוטו. תנועת האוכלוסין כמו היתה חיובית - 43 אלף, כלומר, עודף
הנכנסים על היוצאים - 43 אלף. בשנת 1974 היו 32 אלף עולים ועודף הנכנסים
על היוצאים - 8000, כלומר, מספר היוצאים עלה מ-13 אלף בשנת 1973 ל-24
אלף בשנת 1974.

בשנת 1975 עשינו חשבון שלמעשה בחודשים

ינואר - אוגוסט היה מאזן שלילי של 1000 איש. בתחזיות שלנו אנחנו מדברים
על 18 אלף עולים ברוטו, ולמעשה זו תנועת אוכלוסין ללא שינוי. יתר על
כן, אם לוקחים את הגידול של האוכלוסיה ומורידים ממנו את הריבוי הטבעי -
המאזן שלילי.

א. דברת:

אנחנו מנסים להיות אופטימיים לגבי שנת 1976 ומדברים על 24 אלף עולים. אנחנו מקווים שתחזית זו תתממש, אבל כמעט שאין לנו ספק שהיא אופטימית. אנחנו מעריכים שתהיה תנועת אוכלוסין נטו של 8000 ושבתקום 18 אלף איש שיצאו את הארץ בשנת 1976 יצאו אותה רק 16 אלף. מספר זה איננו כולל עולים בכוח.

ב. אייזנברג:

יש נתונים המראים ש-40% מן העולים בכוח יוצאים את הארץ תוך 5 שנים. אם יש לדאוג בכך הישג או לא, אני חושב שכן, כי 60% בכל-זאת נשארים בארץ.

מתוך הנתונים על תנועת התושבים בארץ מאז קום המדינה למדנו לדעת שכשיש עליה גדולה גם מספר העוזבים גדול. תופעה זו באה לידי ביטוי בשנות החמישים, אחרי העליה ההמונית וכן בשנים האחרונות עם העליה הגדולה יחסית מברית-המועצות.

א. דברת:

יחד עם זאת יש לי הרושם שאחד הדברים המדאיגים היא העובדה שמבחינה מספרית גדל כנראה חלקם של הצברים והוותיקים בקרב היורדים, וזה הדבר הכואב באופן מיוחד.

הי"ד ש. ארבל-אלמוזלינו:

בישיבתנו הקודמת שמענו את דבריו של מר אדלר על תנועת הירידה בקרב העולים. הוא ציין שכאן אין שינוי בהשוואה לשנים קודמות ואמר כי השינוי הראדיקאלי הוא בקרב ילדי הארץ והוותיקים.

ב. אייזנברג:

משקלם באוכלוסיה הולך וגדל.

הי"ד ש. ארבל-אלמוזלינו:

אנחנו רוצים לדעת פרטים על אוכלוסיה זו, מה היקפה, מה המניעים שלה, ניתוח מספרי וציון בעיות שצריך לנתח אותן.

א. דברת:

בשנת 1972 יצאו את הארץ 133 אלף איש ו-53 אלף, כלומר, 40% נשארו שם. בחודשים ינואר - אוגוסט 1975 עזבו את הארץ 182 אלף נפש.

ברשותכם, אתייחס לאספקט נוסף, שאולי הוא הסיבה להזמנתי לישיבה זו. מה המשמעות של המדיניות הכלכלית בשנה השוטפת, בשנה הבאה ולטווח יותר ארוך מנקודת דאות של העליה. כאן אנחנו עומדים בפני בדירה קשה מאד או ללא בדירה. אסתפק בהתייחסות לנקודות הרלוונטיות לנושא הידידה והעליה.

אינני צריך להעסיק אתכם בבעיית מאזן התשלומים, שהיא בעיית קיומו של המשק. אין שום מחיר, אפילו במונחים של עליה, שהוא יקר מדי כדי לפתור בעיה זו. אי-פתרונה של הבעיה הזאת פירושו ירידה המונית וחוסר עליה בכלל, כי אי-פתרון של הבעיה פירושו אבטלה המונית וכשיש אבטלה - אין עליה.

הגענו לנקודה שבה אין אנחנו יכולים למסוד יותר על גידול הייצוא בלבד ועל העברות הון מחוץ-לארץ יחד עם גידול הייצוא המספקים מטבע חוץ לכיסוי הגדעון. כדי לצמצם את הגדעון העצום, המתקרב ל-4 מיליארד דולרים, אנחנו חייבים לנקוט גם בצעדים של צמצום הייבוא, כדי לשמור ולמנוע הידלדלות מוחלטת של היתרות שלנו, וגם על הגדלת הייצוא - הצבנו לעצמנו יעד מרחיק לכת לשנת 1976, גידול של 25%. זה יעד שחובה עלינו לאעמיד לעצמנו ולנקוט בכל האמצעים להשגתו. אבל עלינו לזכור שכל מה שנעשה בכל התחומים ישא פירות רק כעבור תקופת זמן בשעה שצמצום הייבוא הוא חסכון מיידי.

א. דברת:

כאשר מדובר על צמצום הייבוא והמרת
הייצוא אנחנו בוקטים בשני צעדים:
הגדלת הרווחיות של הייצור וייקור הייבוא וזה על-ידי תמריצים, אשראי
זול, עידוד השקעות לייצוא, והוא הדין בייבוא: ייקור מוצרי ייבוא,
מכס, היטלים ופיקוחים אבל זה כנראה לא מספיק. כל ענף ימשיך לגאות
הביקוש המקומי למוצרי ייבוא ולמוצרי ייצוא מקומי שיש בהם מרכיב ייצוא
גבוה או שהביקוש המקומי למוצרי ייצוא יהיה גבוה - לא יהיה ייצוא.

י. דרנביצקי (יודין):

בגרעון הצפוי של 4 מיליארד, מה האופטימום
שניתן להשיג על-ידי צמצום הביקוש המקומי,
איזה חלק של הגרעון אפשר לצמצם?

א. דברת:

איפה אנחנו יכולים לחסוך בייבוא? ברור
שבמקום הראשון אנחנו לא יכולים לחסוך
בייבוא לשם ייצוא. יש מגבלות באיזון מידה אנחנו יכולים לחסוך בייבוא
הבטחוני, אם כי הגענו לנקודה שאני מעריך שאין מפלט אלא לחסוך גם
בייבוא זה. צריך להיות ברור שאם לא נחסוך בביקוש מקומי - לא נחסוך
בייבוא.

מה היעד לשנה הבאה? בשנת 1975, אנחנו
מעדיפים שכתוצאה מצמצום הצריכה הפרטית והקפאת הצריכה הפרטית, חלה
ירידה של כ-3% בצריכה לגפש. נחסוך בייבוא על תשומות לצריכה ובייבוא
של השקעות לצריכה - 400 מיליון דולר. אנחנו מדברים על סכום נוסף
של 500 מיליון דולר בשנה הבאה. זאת אומרת, שמדובר על קרוב למיליארד
דולר, בייבוא כתוצאה מצמצום הביקוש. אין ספק שצמצום זה הכרחי.

מה הגדול של החסכון שאנחנו יכולים
להגיע אליו? הגבול של החסכון מבחינה פיסיית הוא גבוה מאד. למעשה הייבו
יכולים להכפיל את החסכון אם במקום להוריד את הצריכה ב-3% הייבו
מקטינים אותה ב-10% לגפש, ומבחינת האזרח לא הייתי מהסס להמליץ על
מדיניות כזו. המגבלה שלנו, כאשר מדובר על צמצום צריכה לשם חסכון
בייבוא, היא ההשפעה שתהיה לכך על רמת הפעילות במשק, כי כאשר צורכים
פחות - מייצרים פחות, וירידה בתוצר היא בהכרח ירידה בתעסוקה.

תופעה זו לא קרתה בשנת 1975 בגלל הירידה
בכוח האדם, אשר לדאבונו באה כתוצאה ממאזן שלילי של תנועת האוכלוסין,
אילו לא הייתה קיימת תנועת האוכלוסין הזאת היה נעלם המצב של עודף תעסוקה
והיד נוצרים כיסי אבטלה.

הינד ש. ארבל-אלמוזלינו:

האם הגעתם, כתוצאה מן המצב שנוצר,
למסקנה בדבר ההטבות לעולים? רצוי שנשמע

פרטים על כך.

א. דברת:

שנת 1975/76, שבה מצפים לעליה קטנה ולמאזן
שלילי, איננה השנה שבה הייתי מקצץ
במתן תמיכה ועידוד לעולים. אין זאת אומרת שלא צריך לחפש דרכים פעילות
ואפקטיביות יותר כדי לעודד עליה. יחד עם זאת מתחייבת בדיקה לגבי
האפקטיביות של האמצעים, בעיקר לקראת שנת 1976, כשהתקציב יהיה אולי
הקשה ביותר שאני מכיר במדינת ישראל מאז שאני כלכלן. צריך לבדוק כל
אמצעי, ומידת הנחיצות והאפקטיביות שלו ובאיזו מידה יש לו אלטרנטיבה.

אין מפלט מהקו של ריסון פעילות. ריסון
פעילות מתבטא בכיסי אבטלה, וכמה שיותר מוקדם כן ייטב. הלוואי שמצב
זה היה מתחיל בשנת 1975, כי אז היינו מגיעים לעומק יותר קטן בשנת
1976. מכל מקום, אין מפלט מהענין הזה, שבהכרח יש לו השלכה על כוח
המשיכה והקליטה של העולים. יש לזה גם השפעה על הדחף לירידה או
ליציאה זמנית מן הארץ. מכל מקום, אם חלילה לא נשפר את מאזן התשלומים
נגיע לאבטלה בסדרי גודל מבהילים.

א. דברות:

כאן אני מרשה לעצמי לצטט מה מסדרנו
לאמריקאים. נשאלנו מה יקרה אם נקבל
טכום של חצי-מיליארד פחות. הכנו בענין זה תרגיל קצת מגמתי אבל בכל-זאת
אמיתי. עשינו חשבון שאם נרצה, במחלונת הקיימת, לחסוך 500 מיליון דולר
מהצריכה הפרטית ומההשקעות, לצריכה פרטית, זה יחייב ירידה בפעילות במסדיים
כאלה שמספר המובטלים יגיע ל-100 - 150 אלף איש, אם כי לא בשנה הראשונה,
וזאת לא אמרנו לאמריקאים, כי בשנה הראשונה, באופן חד-פעמי, יש כמה
פתחים לחסוך בייבוא בלי לפגוע בתעסוקה, זאת אומרת, אפשר לפגוע באותם
מרכיבים של צריכה כגון נסיעות לחוץ-לארץ - 300 מיליון דולרים במזומנים
לנסיעות כולל כרטיסי נסיעה, ניתן לחסוך חלק מן הדולרים תוך פגיעה קטנה
בתעסוקה ואולי להגדיל את התעסוקה בבתי-מלון וכו' שבהם ישו אלה שיחליפו
את הנסיעה לחוץ-לארץ לשהות בבתי-מלון.

כדי לסיים באופטימיות אומר שיש דרכי
מוצא. אי-אפשר למנוע את השלב של אבטלה והשלכותיה השליליות בכל המובנים,
כולל בהשלכה על העליה, אבל מוטב שזה יהיה מוקדם ככל האפשר. צריך לעשות
את המקסימום האפשרי כדי להגדיל את הייצוא ולהחליף חלק של הייבוא בייצוא
מקומי. זה המוקד של אמדיניות הכלכלית לשנה הבאה: לעשות כל דבר, אפילו
בלתי פופולרי, הפוגע באוכלוסייה כביכול, כדי להבטיח את התנאים כשעיקר
המסמעות היא אבטלה שיש לה גם השלכות על תנועת האוכלוסיין.

הי"ד ש. ארנלי-אלמוזלינו: אני מקדמת בברכה את שד החינוך והתרבות,
שנענה להזמנתנו.

זה שתי ישיבות שאנחנו דנים בבעיות העליה
והירידה, נושא הגורם לנו דאגות ומצב רוח קשה. בישיבה הקודמת שמענו על
מיסדי הירידה ועל הנשירה. היום שמענו את תנועת האוכלוסיין. התמונה מדאיגה
בעיקר כאשר מדובר גם על ירידתם של ילידי הארץ והוותיקים שנה. מניעי
הירידה רבים. אנחנו פבורים שאחד המניעים הוא החינוך שאנחנו מקנים
ומעניקים לדור הצעיר בכל מה שנוגע לאהבת הארץ, לקשירת גורלם עם הארץ,
חינוך לציונות וכו'. בקשתנו לשמוע משר החינוך והתרבות כיצד הוא חושב
לפעול בשטח הנתון למטכותו כדי לרסן את המגמת החמורות.

שר-החינוך והתרבות א. ירליון: קודם כל אמסוד כמה הערות טטאטיסטיות,
שבוודאי נמסרו לכם, לרקע. התופעה
המדאיגה היא מה שקתרחש בשנת 1974/75. מספר היורדים מתוך כלל האוכלוסייה
בישראל הוא בין 5 ל-6 פרומיל. זה לעומת 3 פרומיל בשנים הקודמות.
אני חושב שרק בשנת 1953 היה שיעור ירידה בסדר גודל כמו ב-1974/75.

אולי קשה להטיק מסקנות מתופעה זו,
כי זו שנה סיוחדת ואפשר לקשור אותה בטרואמה של מלחמת יום הכיפורים,
אפשר לקשור אותה בחושה שמלחמות לא נגמדו, בשעה שאחרי מלחמת ששת
הימים אפשר היה לחשוב שבסתיימו המלחמות בארץ ואנשים לא שמו לב שמיד
אחרי מלחמת ששת הימים התחילה מלחמת ההתשה. זו אחת המלחמות שנשכחה
מן התודעה הציבורית. מדברים אצלנו על מלחמת השחרור, מבצע קדש, מלחמת
ששת הימים ומלחמת יום הכיפורים ושכחו את מלחמת ההתשה, שלצערנו הפילה
קורבנות רבים יותר משהפילה מלחמת ששת הימים, ואשר נמשכה חודשים רבים.
שכחו את מלחמת ההתשה. ורוקא מלחמת ההתשה נתנה את אותותיה בדור הצעיר.
הדור הצעיר זכר את מלחמת ההתשה המתמשכת באורח אינטנסיבי והדיבור המלא
כאב של בני הנוער, בעיקר במסיבות הסיום של בית-הספר התיכון, "להתראות
על לוח הזכרון", דיבור זה נולד בתקופת מלחמת ההתשה.

ציינתי דברים אלה כרקע.

בשנת 1974/75 יש גטייה לעליית שיעורי
הירידה, תופעה שהיתה רק בשנת 1953. כאן צריך לציין שהלא-יהודים מהווים
כ-10% מכלל היורדים. לא יהודים - 3,7 פרומיל, יהודים - 5,9 פרומיל.

ג. רכיב:

אין לנו נתונים סוטסמכים כמה שנוגע ללא-יהודים. בטופס הדשמי של ביקורת הגבולות אין משובת על דת. המבקר דושם לפי ההתרשמות שלו אם היוצא הוא יהודי או לא-יהודי.

ח. שמעוני:

מפשר לבדוק נקודה זו על-פי אישורים של זה"ל.

ד. נוימן:

למבוגרים אין אישור של זה"ל.

ז. אייזנברג:

אצל לא-יהודים יש 50% ילדים עד גיל 14, אצל יהודים - כשליש.

ש-החינוך והתרבות א. ידליון:

אני חושב שלא עשו ניתוח לעומק של הנתונים שנצטברו במשך השנים.

אני מנסה לנתח גורם נוסף - מוצאם של היורדים. לפי הערכה שלי, לפי מה שניתחתי, 33% הם ילידי הארץ, 50% ילידי אירופה ואמריקה, 11% ילידי אפריקה ו-6% ילידי אסיה. אלה הם הממצאים אם מחלקים את היורדים לפי ארץ מוצא. אבל לפי שיעורי הירידה אנחנו מוצאים שילידי הארץ מהווים 4 פרומיל, אירופה ואמריקה - 10,8 פרומיל, אפריקה - 5,3 פרומיל, אסיה - 3,3 קדובר בפרומיל ולא באחוז. הממוצע של שיעורי הירידה 5,9 פרומיל, וסדובר ביהודים.

כאן אני מרשה לעצמי להעיר הערה היסטורית. אם תשימו לב לתולדות חיבת ציון של ימינו, המסברים הגדולים מבחינה ערכית אידיאלית היו דווקא בחלתם של ילידי הארץ. מבחינה זו אנחנו יכולים להיות קצת מרוצים. המסברים הגדולים ביותר היו בקרב ילידי הארץ לפני קום המדינה. בעליה הראשונה הם היו בעד אוגנדה, ההתבוללות הצרפתית היתה אופיינית לעליה הראשונה עקב כניסת פקירי הברון, בקרב ילידי הארץ בתקופת העליה הראשונה היתה אמביציה לנסוע לפרים. ההלם של העליה השניה היה המפגש עם ילידי ארץ-ישראל. הם ציפו לדאות דוד המבטא את המהפכה, ודווקא פה היתה אכזבה גדולה ביותר. מי שנשאד כאן מהעליה השניה זו סלקציה, 90% מן העולים ירדו.

אני סבור שאלה שאינם מגיעים אלינו מברית-המועצות, זה באשמתנו. מי שהגיע לישראל בעליה השניה והשלישית היה במיעוט לעומת ההגירה שהיתה לארצות-הברית. היו תקופות שלא היה צורך בסרטפיקטים ווייזמן זעק: עפי, אייך?, מ-1918 עד מאורעות 1921 כמעט לא היתה עליה. היתה אז הגירה לארצות-הברית ומאז נוצרה היהדות הגדולה והחשובה הזאת, אולי היה זה תכנון לטווח ארוך של שר ההיסטוריה. אבל גם בקרב היהדות השורשית של מזרח אירופה, שם פרצה התנועה הציונית, ההגירה היתה לארצות שמעבר לים, למקום שהאמינו שאפשר למצוא בו פתרון קל ורק מיעוט בא לארץ-ישראל, ומתוך המיעוט הזה נשארו 20% מהעליה השניה בשעה שגדוד העבודה של העליה השלישית, השעור שבעיטה, התפרק ומיטב מנהיגיו חזרו לברית-המועצות.

מדוע 40% מעולי ברית-המועצות אינם

מגיעים לישראל. יתכן שהרוסים נותנים לעלות דווקא ליהודים מהערים הגדולות, שם השורשים חלשים. כאשר היתה עליה מהארצות הבלטיות וגדוזה נשארה כאן יהדות קטורה הדומה לעליה מארצות אפריקה ואסיה, שנאה בגלל הכמיהה לציון. היום נותנים הרוסים אשרות יציאה ליושבים בערים ומטרתם העיקרית היא לברוח מברית-המועצות.

שד-החינוך והתרבות א. ידליון: לנו יש את ארגון "היאס" הדואג ליהודים שאינם עולים לישראל. יש מחנה גדול ברומא, והיהודים במקום הזה יש להם זמן ללא הגבלה להסתדר.

מדברים אצלנו על אוכלוסיה של למעלה מ-3 מיליון נפש. רבותי, מספר היהודים הוא פחות מ-3 מיליון נפש בארץ, חסרים 80 אלף ל-3 מיליון, ולי יש שגעון לעשות כדי שתוך השנה יהיו בארץ 3 מיליון יהודים. לועתי, אפשר להגיע לכך באמצעות ריבוי טבעי יהודי, ובשטח זה יש סימנים מעודדים לטובה, ובעלייתם של 20 - 30 עולים נטו. אני סבור שיש לעשות והכרח להגיע ל-3 מיליון יהודים בארץ, פסיכולוגית ימיה בכך: שיצוי בחברה הישראלית ועבודה זו תיתן עוצמה יותר מ-אף.15. אנחנו צריכים לעבוד את המחסום של 3 מיליון יהודים בארץ.

כאמור, יש ברומא מחנה של היאס, והיהודים יכולים לחיות בו ללא הגבלת זמן עד שהם מסתדרים בארצות אחרות, קנוה, ארצות-הברית - ישראל איננה בורחת. הדבר הזה תלוי קצת בנו וצריך לעשות שהיאס לא תתחרה בעליה.

סטיתי קצת, ואני חוזר לנושא של ילידי

הארץ. היסטורית, כפי שאמרתי, היו מספרים שפגעו דווקא בילידי הארץ, בתקופות שקדמו למדינה. כמעט עד סוף שנות השלושים, ראשית שנות הארבעים, התחלת מלחמת העולם השנייה לא צמחה בארץ תנועה חלוציה. התנועות החלוציות היו בחוץ-לארץ, במערב ובמזרח. ההתיישבות בארץ הייתה התיישבות של גרעינים מחוץ-לארץ. תנועת הנוער העובד קמה כתנועה של הנוער העובד ועברו שנים עד שקם גדעין להתיישבות ציונית. התנועה הציונית הראשונה - המחנות העולים - קמה בסוף סוף השלושים. לא שבענו בחת מילידי הארץ אם כי מערכת החינוך הייתה אידיאליסטית. ההסתדרות הראשונה הייתה הסתדרות הסורים עם המהפכה של השפה העברית, החינוך היה עברי. כל זאת אני אומר כדקע. אם ביום מדובר על יורדים ילידי הארץ, אין זו תופעה מיוחדת. מה שבולט הוא השיעור הגבוה של יורדים מקרב יוצאי אירופה ואמריקה, שהוא שיעור גבוה למדי כדי להסביר אותו בנטייה של עולים חדשים, בחלקם, לחזור לארצות מהן עלו.

כאשר באים לנתח את הדברים, מפריעה לי

התפלגות הגילים בקבוצות השונות. בולט הייצוג של צעירים בין היורדים, בכך אין כל ספק. לפי הניתוח שבידי, גילאי 0 - 19 מהווים 4 - 3 פרומיל, גילאי 20 - 24 - 6,3 פרומיל, גילאי 25 - 29 - 13 פרומיל. זה הגיל הקריטי של שיעורי הירידה. גילאי 30 - 34 - 12,5 פרומיל, 35 - 39 - 9,7; 40 - 44 - 8,1; 45 - 49 - 6,2; 50 - 54 - 5,5; 60 פלוס - 4,3 פרומיל.

כאמור, הגיל הקריטי הוא 25 - 29,

אבל צריך לזכור שזה גיל נייד טוציולוגית ומה שאופייני לחבהה הסודרנית זה שהיא ניידת בשעה שבארץ מפריעה לניירות העבודה שכל אדם הוא בעל-בית ואי-אפשר להשיג דירות בדמי שכירות. מכל מקום, בעקידות פנימיות בתוך מדינות שונות זה הגיל שזו מעיר לעיר ומאיזור לאיזור, ובמדינות פודליות - ממדינה למדינה.

אשר לעולים. אני חושב ש-15% מהיורדים

הם עולים שיורדים חמש שנים מיום שהגיעו ארצה.

כיצד מנתחים את גודמי הירידה? קצת

בונים על אינטואיציה, קצת על השכל הישר וקצת על מחקרים שהיו עד כה. מחקרים, אפילו אינם אמת סופית, הם טובים יותר מאינטואיציה מפני שהם בנויים על מדגמים מייצגים והם נותנים מסקנות מעבר לאינטואיציה אישית. אני מתחיל מדבר הנוגע לאקלים הציבורי. אין לי שום ספק שאחת המסקנות שאנחנו יכולים להסיק כגורם לירידה - העדר הזדהות יהודית וציונית. מידת הזיקה הלאומית של תושב מדינת-ישראל קובעת את החלטתו לרדת או להשאר והייתי נותן משקל יתר, אם כי אינני יכול לציין מספר סטטיסטי, לגורם הזה לעומת גורמים הקשורים ברוחה האישית, אם כי אינני מזלזל בהם.

ש-החינוך והתרבות א. ירלין:
אני סבור שיש משקל יתר להעדר זיקה יהודית וציונית, וכלל זה נכון לגבי ישראלים ועולים חדשים. כאשר מדובר בסטודנטים ישראלים ועמותם לירידה, מתברר שעמותם נקבעת על-ידי הערכים שלהם יותר מאשר על-ידי השאיפות הקריטריוניות אישיות שלהם. אם אתה רוצה לדעת מה כוונת ההישארות בארץ של תושב סמוצע עירוני, שאל אותו אם הוא מרגיש בישראל כבניית. אם תשובתו תהיה חיובית - הוא לא מיועד לירידה. אם תשובתו שלילית - סיכוייך לרדת גדולים יותר. אם הוא מגדיר עצמו כציוני - הישארותו בארץ מובטחת יותר ממי שאיננו רואה עצמו ציוני. זו אינדיקציה יותר חשובה מאשר שביעות רצונו ממצבו הכלכלי ונטייתו של מי שרואה עצמו ציוני ומרגישה עצמו בישראל כבניית, תהיה קטנה יותר מפילו איננו מרוצה ממצבו הכלכלי או סרמת חייו. אני חושב שגם לגבי עולים כוונתם להשאר בארץ נקבעת על-ידי מידת הרגשתם כ'ישראלים בבית, וזה יותר חשוב מאשר שביעות רצון ספציפית מקליטתם בתחומים חיים ספציפיים. מבין עולי ברית-המועצות, אלה אשר מתכוונים להיות בארץ הם אלה אשר עלו מתוך מניעים ציוניים. היהודים הדתיים רוצים לחיות בארץ, וזאת צריך לומר לשבחם.

הכלל הזה שהצגתי פה מוצא את אישורו גם כשבודקים ישראלים שירדו, לא יורדים שעדיין בחוץ-לארץ. נעשה מחקר בקרב יורדים שחזרו ארצה, וגם מביקורת אלה נמצא שגורם המסיכה העיקרי הם החיים היהודיים במדינה יהודית או הקשר הנפשי למולדת.

אני מבקש להדגיש בהזדמנות זו כי עד כה לא היתה בריחת מוחות מישראל, להיפך. אני עושה גם לשמור על האמנים המגיעים ארצה, ואזכיר את הפנוביים.

ח. שמעוני:
במוסדות להשכלה גבוהה יש נתונים אחרים. יש אקדמאים המגיעים ארצה ואינם מוצאים מקום והתוצאה היא - ירידה.

ש-החינוך והתרבות א. ירלין:
אם יש באוניברסיטאות 7000 אנשי מדע טובים אחוקרים במדע, אני מאמין שבמחקר שלהם יש תוצאות לעוצמתה של ישראל, כי לכל מחקר תיאורטי יש תוצאות מעשיות.

נכון, יש בעיה של תלמידים. אציין את בתי-הספר לרפואה. הממשלה הקודמת החליטה על שני בתי-ספר ואפשר להעמיד סימן שאלה אם הרבר נחוצ. ההחלטה באה משיקולים של פיזור אוכלוסיה, והוחלט על בית-ספר בחיפה לאיזור הצפון, וכן על בית-ספר בנגב. בגלל ההגבלה שלנו במספר התלמידים יוצאים רבים לאיטליה. פה אנחנו נלעים לסתירות. אם אני מכניד ידי על המוסדות להשכלה גבוהה זה מפני שמרגיזה אותי העובדה של 10,000 עובדי מינהל באוניברסיטאות על 7000 אנשי מחקר. אנחנו מקטינים תקציבים וזה סחייב אותם להיות יעילים יותר. צריך להשתחרר מכך שהיתה תקופה של סטיכיה. בשנתיים האחרונות לא בנינו, לא בנותנים להקיים חוגים, על אף החופש האקדמאי, ללא אישור.

מה קורה בארצות המתפתחות, למשל במצרים? במצרים יש גידול עצום של אוכלוסיית התלמידים. משנות החמישים עד היום הוכפלה אוכלוסיית התלמידים בעולם, בעיקר בארצות החלשות. במצרים בוכים על כך שכל דוקטור טוב עוזב את הארץ.

ד. לוי:
האם מצרים הפכה לשמש לנו דוגמה?

ש-החינוך והתרבות א. ירלין:
אני מסכים את הבעיה של בריחה מוחות. אמרתי כי מישראל לא היתה בריחה של

מוחות.

ש-החינוך והתרבות א. ידלין:
אם אחרי מלחמת יום הכיפורים חלה עליה במספר היורדים, לדעתך, הגורם לכך הוא בעיית הציונות. התנודות בזיקה הלאומית של תושבי הארץ יקבעו, לפי הערכתך, את שיעורי הירידה יותר מאשר התנודות ברווחה האישיה שלהם.

יש ואני עושה השוואה בין הבנים שלי לבניני. הם יותר טובים, ובכל - במלחמה, בתושיה, בתושיה הטכנולוגית.

א. ורדיגר:
ומה המצב כשאתה מסווה ביניכם בקשר ליהדות?

ש-החינוך והתרבות א. ידלין:
לא. הם אינם מתמצאים בכל הדברים של המצוות היהודיות. אני יודע מה היא דברי הכנסת של אותם ימים. הם לוקים בטחנים האלה.

א. ורדיגר:
כלומר, החינוך שהתלמיד מקבל בבית-הספר הוא אשר גרם לכך.

ש-החינוך והתרבות א. ידלין:
יש לי שני בנים טייסים. הם ציונים מצויינים. צריך לזכור שרוב העם היהודי בישראל הוא חילוני, הוא נותק מהדציפות של המודש, וזה לא נעשה בישראל אלא בחוץ-לארץ. היהדות הדתית לא היתה ציונית, היא חשבה שזו כפידה במשיח. אותם זרמים שהתבוללו והתאכזבו וחזרו לציונות הם שבנו את ישראל. רק "המזרחי", וזה צריך להאמר לזכותו, החליט שאין ניגוד בין אמונה במשיח לבין מאמץ מאורגן לעלות לישראל. היהדות הדתית, בדרכה, לא עלתה, ולכן החברה בישראל היא ברובה חילונית.

א. ורדיגר:
לפני הציונים עלו יהודים לארץ-ישראל במשך מאות שנים ובטסו את הישוב.

ש-החינוך והתרבות א. ידלין:
זה היה בקילוח דק. האם אתה חושב שהייתי מתאבל אם היה כאן רוב דתי? לא.

אני אומר שהזיקה הלאומית היא אלמנט חשוב במניעת ירידה.

אני רוצה להדגיש שיש עוד אלמנט חשוב: ההזדהות עם היהדות מבחינת המודש ועם המושב עם יהודי בכללו, זה נותן יותר עוצמה. אם אדם חושב שישראל היא מרכז של העם היהודי, אם אדם קיים לעצמו, כדבר לעצמו - הוא מבחינת יורד. הנקודה שהצבר הישראלי יראה את עצמו גם כיהודי מבחינת המרכיב בזהות העצמית שלו, אני חושב שזה נותן טעם חיים. ישראל היא חלק מהעם היהודי ולא רק חלק ממדינת ישראל. כשניסיתי לנתח מתצאים סוציולוגיים, אני מוכרח להודות שיש דגש מבחינת הקשר בין הרצון להשאר בארץ ואמונה והשקפה, יש דגש על ההגדרה העצמית כציוני, וזה מכדיע את הטענה בדבר אי-שביעות רצון מאי-צדק חברתי.

אצל העולים, תחושת הישראלינות קיימת או חסרה אצלם, במידה רבה, כבר ביום עלייתם ארצה. יש מי שמגיע ארצה ומרגיש עצמו ישראלי ומובטח שישראל אבל מי שלא מרגיש כך - זה קובע יותר מתבאי חיו בארץ. כלומר, מי שמרגיש עצמו בבית, רבים סיכווינו להשאר בארץ על אף חבלי הקליטה. לעומת זאת, מי שרואה את עצמו עקור - לא בנקל ירכוש את הרגשת הישראליות. אני חושב שכאן אצחנו קצת אשמים.

אשר למערכת החינוך. מערכת החינוך, איך שאני תופס אותה ויש לי השפעה עליה, חיה יותר בהכרה שחובה לחנך לערכים. פעם היה סימן שאלה בגלל חילוקי דעות ויזהר סמילנסקי שאל מנין אנחנו לוקחים לעצמנו את הזכות לחנך, עד כדי תביעה לנוסחה לחנך פחות.

שר-החינוך והתרבות א. ירדני:
היום אנחנו חיים בהנחה שלא רק שיש זכות לחנך אלא יש חובה לחנך לערכים של קונסנזוס לאומי וצריך לתת אפשרויות לנוער לשאול.

עוד לפני ההחלטה באו"ם אמרנו שחובתנו היא ביסוס הציונות מחדש, כי יש דברים שאינם מובנים מאליהם. לפדתי זאת גם מהטרמפיסטים שלקחתי במכונתי, רבים מהם אינם מכירים את תולדות מלחמת השחרור שלנו. עברו שנים מאז וזה דור אחר שנולד במיטואציה אחרת.

בסך הכל אבי חושב שדור המדינה לא הכוזב. אבי לוקח לרוגמה את ישובי הפלמ"ח. דור הפלמ"ח הקים ישובים אבל היום לא נמצאים בהם הפלמחניקים אלא דור המדינה, ומיותר לספר כיצד הם עמדו במבחן הקרבות. כל הכבוד. אבל זה כנראה לא מספיק. יש אלמנטים של זיקה לאומית - מרכיב ציוני ומרכיב של הקשר לעם היהודי ולמורשת היהודית.

יש טענה של חוקר גורמי ירידה, אשר טענה ביסוס נוסף, אבל יש לה סימוכין בתיאוריה האומרת שמרכיב חשוב בחינוך הוא הטקס, החגיגה והסדר. המרכיב הזה איננו מובלט כיום. אנחנו לא יודעים לערוך טקסים וחגיגות. המרכיב העיקרי בחנים שלנו הן הארוחות, ופרט לזה אין שאר דוח. אפילו בחדר האוכל הקיבוצי, שם יושבים יחד, כ מדייקים גרות, קוראים פרק בתנ"ך - הטקס איננו משאיר משקע. אנחנו מודעים לבעיה זו.

אנחנו מעודדים את תנועות הנוער. אני מעדיף את החטיבות והמלחמות על בני הנוער על האדישות.

יש בארץ כ-15 אלף מורים, שאינם אליטה אלא עם רב וצריך להסביר להם שמחנכים דרך היסטוריה, דרך התנ"ך, דרך לימודי הגיאוגרפיה והספרות. אני מטיף למנהלים ולמורים ללמד בצורה מעמיקה יותר ולא לדווקא חומר רב, כדי שתהיה אפשרות להתעמק בדברים ולא להתפסק בסינון אינפורמציה.

אין ספק שיש גורמי ירידה הקשורים ברווחה האישית של האדם, אם כי אמרתי שהזהות הלאומית יכולה להיות מחסום גם כאשר גורמים כלכליים דוחפים את האדם לירידה. אין ספק שיש כוחות אשר דוחפים לירידה והם נובעים מן השאיפה לשפר את הרווחה האישית. לפי הערכתי, אין המצב הבטחוני וסיכויי המלחמה מהווים גורמי מפתח לירידה. מהמחקרים השונים מתברר שאלה אינם גורמים ישירים, אולי הם גורמים עקיפים. יש עבודה מחקרית על רקע ההשפעה שהיתה לפיגוע בקריית-שמונה. היא הדאתה שהפיגוע החליש דווקא מגמות ירידה. דווקא פיגועים, מלחמה ומתח מגבירים את ההזדהות הקולקטיבית. אז יש הרגשה של "אנחנו" וההזדהות הקולקטיבית עוצרת את הירידה. יחד עם זאת אין ספק שיש אנשים אשר נשברים וכורחים ממלחמה, אבל לא זה הגורם המכריע, כפי שנוטים לחשוב.

לעומת זאת מראים המחקרים שבעיות בעבודה, ביחוד מחסומים בדרך לקידום, מהווים גורם חשוב לירידה. מצאנו כי סטודנטים שיש להם שאיפות לקריירה מדעית נוטים לירידה. זה נכון גם לגבי עולים וגם לגבי ישראלים. מדובר על קריירה, על שאיפות קרייריסטיות כמוכן הטוב, להגיע לרמה גבוהה.

גודם נוסף לירידה היא רמת החיים הגבוהה בחוץ-לארץ, אם כי לעצם רמת החיים לא הייתי גותן משקל מפורז.

בהלכה עבודות סחקר מצאנו שיחס השלטון לאזרח, הביורוקרטיה, גם היא מהווה גורם לא מבוטל לירידה. אצל עולי ברית-המועצות זה גורם מכריע. יש גורם נוסף: הקושי במציאת עבודה, אבל הביורוקרטיה מהווה גורם חשוב ביותר בגורמי הירידה, יותר מבעיות הידור ואפילו יותר מן המצב הכלכלי.

שד-החינוך והתרבות א. ידלין:

אני רוצה לציין שכאשר מדובר על בידוקרטיה הכוונה איננה למשטר הפוליטי בארץ אלא למנגנון הממשלתי. מחקר על אקדמאים מובטלים מראה שהם מטיילים את האשם על משרד הקליטה ושירות התעסוקה לאקדמאים. הם אינם מדברים על הממשלה אלא על משרד הקליטה ושירות התעסוקה לאקדמאים. גם ישראלים יורדים מדברים על היחס של המנגנון על החלטתם לרדת.

גורם נוסף, שעוד לא ניתן להעריך אותו כי עדיין אין מחקרים אבל האינטואיציה אומרת שהוא קיים והוא גורם חשוב - התאקלמותם של ילדי העולים בארץ, בבית-הספר הישראלי. יש להניח, הדבר צריך עוד להיבדק, ששביעות דצוננו של הילד בבית-הספר יכולה להיות גורם על הישארות בארץ או על ירידה. עדיין אין לכך הוכחות, אבל השכל הישר אומר שזה גורם. נשמעות טענות כי לתלמידי בית-ספר תיכון קשה ללמוד שפה חדשה. הדבר הזה בולט כאשר מדובר ביוורדים, בישראלים יורדים החוזרים ארצה, אצלם חינוך הילדים מהווה שיקול מרכזי. בלוטר, אם הורים לילדים התאכזבו מחינוך הילדים בבתי-הספר בארצות-הברית בגלל מעשי אלימות - גזילה צטייתם לחזור. מי שקורא את הכתבות של דן אלמגור, המתפדסמות ב"מעריב", על בתי-הספר באנגליה, מה שקשור עם יוצאי פאקיסטן, המכות שמכים שם ילדים - יכול להרגיש גאווה ביחס לבתי-הספר בישראל. לעומת זאת, ילדים הלומדים בבית-הספר ההומוגני והטובי בחוץ-לארץ, וגם ההורים וגם הילדים מדברים אנגלית - אין סיכוי שאלה יחזרו.

י. דרניצקי (יורין):

האם ילדי העולים מקבלים עזרה בארץ?

שד-החינוך והתרבות א. ידלין:

כן.

י. דרניצקי (יורין):

אני מכיר ילדה עולה באחד מקיבוצי הקיבוץ המאוחד, שיש לה משבר חברתי. זו ילדה בת עשר שנים, מוכשרת, היתה תלמידה בבית-ספר לבלט, היא בתונה במשבר ואין הקצבה כדי שתלמד עברית.

שד-החינוך והתרבות א. ידלין:

אתה מדבר על בית-ספר בקיבוץ, האם שם צריך לתת תמיכה? זה אמורד. האם לא

נמצא מתנדב?

אני חושב שלשטר על מערכת חינוך יפה וטובה בישראל זה נימוק מרכזי אם רוצים שישראלים יהיו קשורים לארצם, אם רוצים שיורדים יחזרו, ואם רוצים שעולים יהיו מרוצים והשאדו. מה שמחזיק את האנשים בתנועה הקיבוצית, והעובדה שהיא לא נמחקה אחרי שלושה דורות - זה תודות לחינוך הטוב שמקבלים הילדים. זה אחד הנימוקים המכריעים שקבעו שתנועה זו מחזיקה מעמד.

אני סבור שאחת המסקנות היא להזהר מזעזועים במערכת החינוך. כאן אני רוצה לציין שצפיפות הילדים בכיתות אצלנו היא סן הגמוכה בעולם. בניו-יורק, בבתי-הספר הציבוריים, הצפיפות היא 45 תלמידים בכיתה. אצלנו המקסימום הוא 40, ואנחנו מחלקים כיתה שבה 41 תלמידים ואז גוזרות כיתות קטנות של 20 - 21. הממוצע אצלנו הוא 30 תלמידים בכיתה, ובחינוך הדתי - הממוצע נמוך יותר. האופטימום הוא 25 תלמידים בכיתה.

בזמנו, כאשר גדנו במעברות, בפחונים ובצריפונים בנינו בתי-ספר. בשנה האחרונה לא בנו הרבה בתי-ספר אבל בונים שיכונים ולצערנו הם עומדים ריקים. זה השינוי שחל בארץ משנות החמישים עד שנות השבעים. אני רואה בזה גורם חשוב.

שד-החינוך והתרבות א. ידליון:
 אני רוצה לסיים ולומר: מערכת החינוך
 עדיין חסינה כלפי השפעות חוץ. לא רק
 שאין בה אלימות אלא בתי-הספר מוציאים בני נוער מוסריים וערכיים ובעלי
 יושר יותר משניתן היה לצפות בתנאים הסוציולוגיים. הם פחות אידיאולוגיים,
 לא הייתי אוטר שהם פחות אידאיים. הסביבה היא בעייתית, אין סוקרי סמכות
 בסדינה, אין אוטוריטה, אין רבנים, אין מנהיגים, אין אנשי רוח מושכים
 ובתקופה כזו מערכת החינוך צריכה לבנות את הסמכות בתוכה היא. זה אתגר
 קשה אבל לא בודחים סמנו.

היו"ר ש. ארבל-אלפונזלינו: תודה לשר החינוך והתרבות.

אני מקווה שבאחת הישיבות הבאות נוכל
 לשמוע את נציגי הלשכה המרכזית לסטאטיסטיקה בנושא זה.

הישיבה נבעלה בשעה 11.00.